

Операција стабилности у југоисточној Европи

УДК: 327.56 : 341.123 (4-12):

Радојко Лојаничић

Простор југоисточне Европе сматра се латентно најопаснијим, када је безбедност континента у питању, а његова нестабилност може бити увод у проблеме ширих размера. На различитим просторима југоисточне Европе успостављене су мисије УН-а, као што су УМНИК, ЕУФОР и друге. Да ли је могућа општа операција стабилности на овом простору, под окриљем ЕУ и који би били њени домајаји?

Кључне речи: УН, УМНИК, стабилност, нестабилност, операција

Увод

Након рушења Берлинског зида, 1989. године, уследили су различити поремећаји на европском континенту, али и у Евроазији, које су карактерисали дезинтеграциони и интеграциони процеси. Тако је уследило распуштање Варшавског уговора (ВУ), распад СССР-а, Чехословачке и СФРЈ. Те дезинтеграционе процесе пратила је њихова супротност – интеграције по принципу – свака дезинтеграција је почетак нове интеграције, и обрнуто. Тако је дошло до уједињења Немачке, опстао је и проширио се НАТО, настављен је тренд проширења (уједињења) Европске уније. Историјски посматрано, много и за неколико векова, а камоли за период од мање од две деценије.

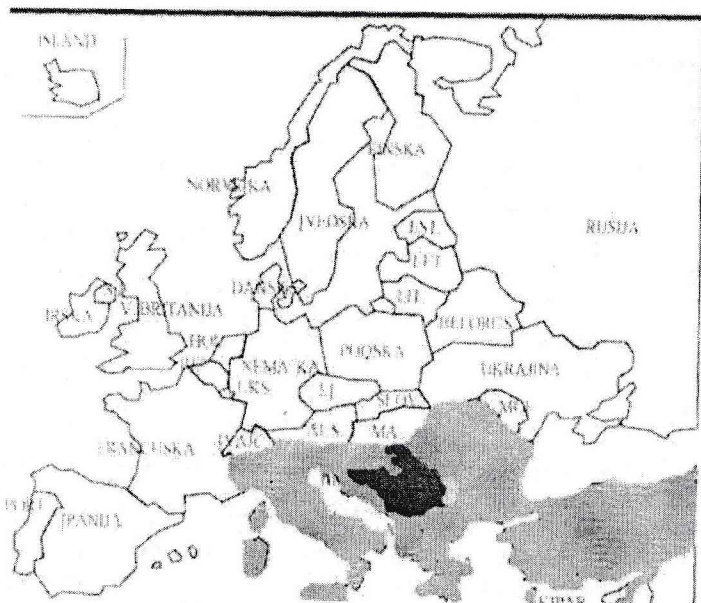
У Европи су интеграциони процеси мало успоренији, нарочито на простору Балкана, западног Балкана¹ или југоисточне Европе. Та чињеница, која своја исходишта има и у процесима који сежу у дубоку прошлост, очевидна је и у смислу кључних геополитичких и геостратегијских процеса, посматрано са безбедносног аспекта. Наиме, основни безбедносни проблеми за Европу, а тиме и шири регион, управо су на простору југоисточне Европе.

У стратегијама и доктринама највећих сила света пројектују се нови концепти, који разматрају и нове врсте операција. Међу тим операцијама посебну пажњу заслужују тзв. операције успостављања и одржавања стабилности. До одговора на питање какве су стварне мо-

¹ Под термином западни Балкан у међународним односима подразумевају се независне државе настале распадом СФРЈ, изузев Словеније, али и Албанија.

гућности реализације тих операција на простору југоисточне Европе неопходно је доћи анализом актуелних процеса у том региону.

Југоисточна Европа

На простору од 996.0003 km² (без Турске), или 1,745 милиона km² (са Турском) егзистира 10 (11 са Турском) земаља са око 125,3 (190,3 са Турском) милиона становника. Осим Италије, Турске и Румуније, остале земље спадају у групу тзв. малих земаља, судећи по површини и броју становника. Изузимајући Италију, Грчку и Словенију, то је регион који у економском смислу заостаје за осталим регијама Европе. С друге стране, то је простор Европе са најизраженијим безбедносним проблемима.

Различити су приступи аналитичара геополитичких процеса у поимању простора (региона) југоисточне Европе. По једнима, тај регион обухвата 10 држава: Италију, Словенију, Хрватску, БиХ, СЦГ, Албанију, Македонију, Грчку, Бугарску и Румунију. Други, пак, ту подразумевају и Турску, док трећи подразумевају Турску, а изостављају Словенију. Има и таквих мишљења да том региону, поред наведених 11, припадају и Мађарска и Молдавија.²

Када се посматрају основни интеграциони процеси у Европи, посебно безбедносни, уочава се шаренило статуса појединих држава са

² У америчкој иницијативи SECI, регион југоисточне Европе обухвата и Мађарску и Молдавију, поред наведених 11 држава.

декларативним и суштинским настојањем за укључивањем у све те процесе (табела).

ИНТЕГР. ЗЕМЉА	ОЕБС	САВЕТ ЕВРОПЕ	ЕУ	НАТО	ПзМ
Италија	+	+	+	+	+
Словенија	+	+	+	+	+
Хрватска	+	+	захтев	захтев	+
БиХ	+	+	захтев	захтев	захтев
СЦГ	+	+	захтев	анализа	захтев
Албанија	+	+	захтев	захтев	+
Македонија	+	+	захтев	захтев	+
Румунија	+	+	захтев	+	+
Бугарска	+	+	захтев	+	+
Грчка	+	+	+	+	+
Турска	+	+	захтев	+	+

Дакле, чланице свих наведених интеграција су Италија, Словенија и Грчка, док остале земље, са различитим статусом, очекују пријем, настојећи да испуне одговарајуће услове који се пред њих постављају.

Када су у питању стари, односно нови антагонизми међу државама југоисточне Европе, посебно се истичу:

- сукоб Грчке и Турске око Кипра;
- сукоб Грчке и Македоније око назива државе Македоније;
- сукоби Турске и Бугарске, Бугарске и Македоније око етничких мањина;
- сукоб СЦГ и Албаније око КиМ-а;
- недовршен процес раздруживања бивших република СФРЈ;
- недефинисане границе између Словеније и Хрватске, Хрватске и СЦГ, СЦГ и Македоније, СЦГ и БиХ;
- тужба БиХ и СЦГ пред међународним судом против СРЈ (СЦГ);
- тужба СРЈ (СЦГ) пред међународним судом против неких чланица НАТО.

Дакле, очигледно је да на простору југоисточне Европе постоји мноштво латентних процеса, који сваки за себе, или кумулативно, чине тај простор преосетљивим, у безбедносном смислу посматрано. У складу са наведеним, простор БиХ и СЦГ, у неким међународним круговима назива се **црна рупа** Европе.

Међународна заједница и њени најутицајнији центри моћи перманентно су укључени у процесе који се одвијају у југоисточној Европи, са различитим успехом, када је у питању њихов прогрес. Тако је од почетка сукоба на Кипру успостављена мисија УН-а, која још увек није дала пожељне резултате. Након сукоба у бившој СФРЈ, успостављена је мисија УНПРОФОР. У БиХ је, на основу споразума Дејстон/Париз успостављена мисија СФОР-а (ИНФОР), која је замењена снагама ЕУФОР, док на КиМ-у, на основу Резолуције 1244 СБ УН, у мисији УНМИК, дејствују снаге КФОР-а. То су само неке од кључних мисија УН.

Поред тога, ЕУ, САД и НАТО, одвојено или заједнички, покрећу низ иницијатива за смиривање тензија у региону. Међу њима су познате: Роајамонска иницијатива, SECI, Пакт за стабилност југоисточне Европе, Партнерство за мир и друге.

Такође, саме државе региона, под утицајем светских центара моћи, покрећу разне иницијативе враћања међусобног поверења и унапређења односа, а тиме и општег просперитета. Најпознатија међу тим иницијативама јесте MPSFSEE, која предвиђа формирање мултинационалних мировних снага земаља југоисточне Европе, са бригадом (SEEBRIG) као основном снагом за реаговање на кризе. На познатим седницама министара одбране земаља југоисточне Европе (SEDM) анализира се достигнуто стање и предлажу даље мере за његово унапређење.

Све наведене мисије, од УН-а, преко центара моћи до процеса које су иницирале државе региони, имају нешто заједничко, и свакако, мноштво онога што их чини специфичним, понаособ посматрано. Као **заједничке** карактеристике наведених мисија и процеса могу се сматрати: декларативно и суштинско настојање МЗ за решавањем спора због којег се мисија успоставља; процедуре успостављања; нејединствен приступ центара моћи, односно пристрасно сврставање за неку од страна у сукобу. Ипак, основна заједничка црта јесте у чињеници да сукоби нису престали на оним просторима који нису довршени у смислу националне државности (Кипар, Македонија, СЦГ и БиХ).

Специфичности мисија и процеса, пре свега, основу имају у узроку настанка антагонизама, као и начину њиховог решавања, који су довели до успостављања мисија. Стога се, без претензија, може рећи да су највећи проблеми, а тиме и начини њиховог превазилажења, управо на простору западног Балкана.

Операција стабилности

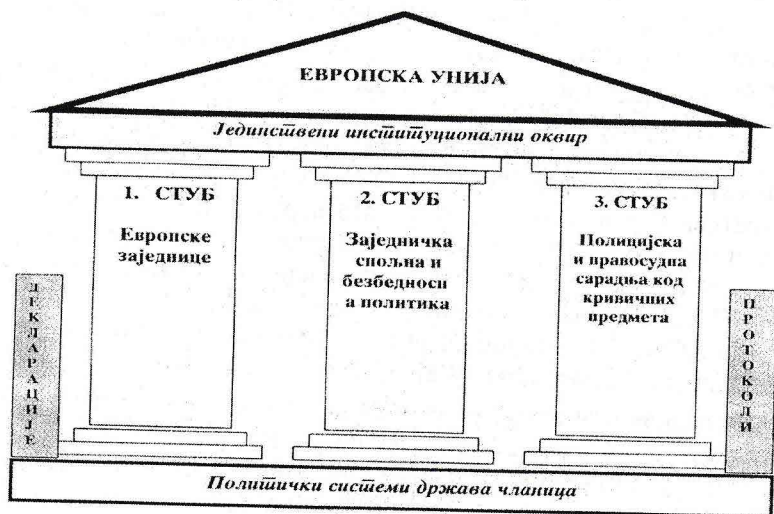
Различита су теоријска одређења, а тиме и промишљања врсте и карактера операција које се не сматрају чисто борбеним, односно чији је основни атрибут **мировне**. Познати су ставови о њиховом одре-

ђењу и класификацији, како у УН, тако и у неким другим организацијама, као што је НАТО, на пример. Зато овог пута није потребна широка елаборација мировних операција.

Оно што чини операцију стабилности, у теоријско-практичном смислу посматрано, јесте циљ, снаге и начин реализације. При томе, њихова основна карактеристика јесте да их реализују снаге ЕУ и земаља које још нису њене чланице, али то желе да постану. То, пре свега, зато што је на путу изградње свог безбедносног и одбрамбеног идентитета (ESDI) и политике (ESDP), ЕУ усвојила безбедносну стратегију.

Европска безбедносна стратегија

Европска унија прошла је дуг пут од прве идеје ка уједињењу континента. Ти кораци видљиви су у основним полугама моћи – економији и политици, али су остали помало по страни када је безбедност у питању. Томе су допринеле чињенице о исходу Другог светског и хладног рата. Постепено градећи своју конструкцију, засновану на три стуба (слика), ЕУ је, штићена кишобраном НАТО, почела да успоставља и јединствен систем безбедности.

Шема: Три стуба Уговора о Европској унији

Такозвани први стуб чине Европске заједнице, у чијој би надлежности биле: економска сарадња; висок ниво запошљавања; социјална заштита; једнакост мушкараца и жена; конкурентност; заштита животне средине; подизање нивоа и квалитета живота и економска и социјална сарадња. Други стуб чини Заједничка спољна и безбедносна полити-

ка (ЗСБП), у чијој су надлежности: очување заједничких вредности, интереса и независности: безбедност и солидарност; очување мира; међународна сарадња; јачање демократије и квалитета живота и поштовање људских права и основних слобода. Трећи стуб представља Политичка правосудна сарадња код кривичних предмета, у чијој су надлежности: безбедност; борба против расизма и нетрпелјивости према странаца; борба против тероризма, трговине људима, кривичних дела против деце, трговине дрогом и оружјем, корупције и превара.

Постепено заокружујући простор Европе у јединствену наднационалну целину, ЕУ, као и НАТО, предузима кораке у сопственом ширењу. Тако се, 2004. године, ЕУ проширила за 10 нових земаља. Практично, „у трбуху“ ЕУ остају земље западног Балкана, са још увек неиспуњеним условима придруживања. Критеријуми придруживања у ЕУ су врло ригорозни, а за 10 земаља које су прикључене ЕУ 2004. године обухватили су 31 питање (критеријум). То су: *слободан промет роба; слобода кретања; слободан промет услуга; слободан промет капитала; предузетничко право; конкуренција; пољопривреда; регионална политика; рибарство; саобраћај; порези; економска и монетарна унија; статистика; запошљавање/социјална политика; енергетика; индустријска политика; мала и средња предузећа; наука и истраживање; образовање и школство; телекомуникације; култура и аудио визуелни медији; животна средина; заштита потрошача; правосуђе и унутрашња питања; царинска унија; спољни односи; заједничка спољна и безбедносна политика; финансијска контрола; финансије и буџет; институције и остало.*³

Дакле, из наведеног прегледа критеријума пријема у ЕУ, очигледно, нема питања које није обухваћено. Од наведених 10 земаља које су 2004. године приступиле ЕУ, ранг, према оценама ЕУ, јесте следећи: (1) Мађарска – 22 поена; (2) Кипар – 22 поена; (3) Словенија – 20 поена; (4) Чешка – 19 поена; (9) Пољска – 16 поена; и (10) Летонија – 16 поена. Бугарска са 10 и Румунија са седам поена нису се квалификовале за улазак у ЕУ 2004. године⁴.

Градећи свој безбедносни систем, ЕУ је 2003. године усвојила Стратегију европске безбедности (позната под називом **Безбедност Европе у бољем свету**), која у почетном периоду има четири приоритета: (1) изградња ефикасног мултиполаризма са УН, као њеном основом, (2) борба против тероризма, (3) стратегија према Блиском истоку и (4) јасна политика према Босни и Херцеговини. Суштина усвајања те стратегије, као и развој ESDP, јесте чињеница да економска моћ, сама по себи, није довољна за израстање ЕУ у глобалног чиниоца. Односно, на бази економске моћи, уз развој сопствене оружане (војне) компоненте, долази се до кључне – политичке моћи у светским размерама.

³ *Европа од А до Ш, Фондација Кондрад Аденауер, Београд, 2003. стр. 291.*

⁴ *Ибидем, стр. 291–292.*

Сам документ има три кључна садржаја: (1) безбедносно окружење; (2) глобалне циљеве и (3) инструменте за управљање кризама и превенцију сукоба.

Уважавајући све релевантне центре моћи и утицаја на безбедност ЕУ, пре свега САД, НАТО и Русију, Унија ипак покушава да изнађе начине сврставања у ред светских центара моћи, као и утицајног фактора на креирање међународних односа. Отуда, поред настојања за унутрашњим јединством, стабилношћу непосредног окружења (западни Балкан), ЕУ проширује своје иницијативе и у простор Блиског истока и северне Африке.

Операције успостављања и очувања стабилности

Операције успостављања и очувања стабилности промовишу и штите интересе Европе тако што утичу на претње, политику и информациону димензију у оперативном окружењу. Подразумевају развојне и кооперативне активности у мирнодопском периоду или активности присиле, као одговор на неку кризу.

Те операције (шема) могу да се изводе пре избијања непријатељстава, у кризним ситуацијама, у току непријатељстава или након њих, а реализују се кроз један од осам типова: (1) мировне операције; (2) инострана унутрашња одбрана; (3) хуманитарна и грађанска помоћ; (4) подршка операцијама спречавања шверца наркотика; (5) борба против тероризма, (6) евакуација цивила, (7) контрола наоружања и (8) демонстрација силе.

Шема – Типови операција стабилности

Мирне операције обухватају: (1) операције очувања мира и (2) имплементацију мира. Изводе се као подршка дипломатским напорима на успостављању и очувању мира. У њима обично учествују снаге под окриљем ОЕБС или ЕУ, а, ређе, и других међународних организација (УН).

Операције очувања мира предузимају се уз сагласност свих значајних страна, а намењене су за праћење и олакшавање имплементације прекида ватре, примирја и осталих споразума, као и за подршку дипломатских напора на остварењу дугорочних политичких договора. Најчешће подразумевају посматрање, контролу или надгледање и пружање помоћи странама у конфликту. *Операције имплементације мира* подразумевају се уз сагласност свих значајних страна, а намењене су за праћење и олакшавање имплементације прекида ватре, примирја и осталих споразума, као и за подршку дипломатских напора на остварењу дугорочних политичких договора. Најчешће подразумевају посматрање, контролу или надгледање и пружање помоћи странама у конфликту. *Операције имплементације мира* подразумевају употребу војних снага или претњу да ће бити употребљене, како би се изнудило поштовање неке резолуције или санкција, усмерених ка очувању или одбрани реда и мира. За разлику од операција очувања мира, не захтевају сагласност свих страна. Ове операције обично подразумевају једну или више секундарних операција, као што су: (1) присилно раздвајање страна у сукобу; (2) успостављање и надгледање заштићених зона; (3) спровођење санкција и успостављање забрањених зона; (4) забрана кретања и гаранције; (5) обнова и очување реда и (6) заштита хуманитарне помоћи.

Инострана унутрашња одбрана подразумева ангажовање цивилних и војних агенција неке владе у програмима које је покренула нека друга влада, а у вези са ослобађањем или заштитом друштва од субверзија, безакоња и побуне. Најчешће се ангажују одабране снаге за специјалне операције, које свој специфичан и значајан задатак реализују кроз: (1) операције индиректне подршке; (2) операције директне подршке (не обухвата борбене задатке) и (3) борбене операције.

Хуманитарна и грађанска помоћ, за разлику од хуманитарних операција и операција спасавања у случају неке катастрофе, а које се изводе у оквиру хуманитарне помоћи некој држави, лимитирана је на следеће категорије активности: медицинску, стоматолошку и ветеринарску негу у руралним регионима; изградњу суштинских копнених транспортних система; копање бунара и изградњу основних санитарских објеката; изградњу основних објеката и оправку јавних зграда; специфичност активности у вези с детекцијом и чишћењем минских поља, укључујући едукацију, обуку и техничку асистенцију.

Подршка операцијама спречавања шверца наркотика је значајна, јер наркотици представљају претњу националној безбедности. Снаге се ангажују у овим операцијама као подршка осталим агенцијама

ма одговорним за откривање, прекид, спречавање и уништавање илегалних наркотика и инфраструктура.

Борба против тероризма, који представља прорачунато испољавање незаконитих претњи употребом насиља, или насиља, ради изазивања општег страха, један је од задатака. Противник прибегава терористичким актима, као што су: подметање пожара; отмице; осакаћивање; убиства; препади и заседе; саботаже; протурање дезинформација/гласина; киднаповање; узимање талаца и употреба оружја за масовно уништавање. Снаге рутински изводе одвраћања или одбијања оваквих напада. Офанзивно оријентисане операције декларишу се као противтерористичке, а дефанзивно оријентисане као антитерористичке.

Операције евакуације цивила подразумевају дислокацију цивилних и неборбених елемената са локације у иностраној држави у безбедне зоне. Ове операције се, најчешће, односе на грађане земаља ЕУ чији су животи угрожени, било непријатељствима у иностраној држави или опасношћу од неке природне катастрофе. Оне могу да се односе и на грађане других држава.

Контрола наоружања реализује се као подршка споразумима о тој контроли и придруженим агенцијама. Задаци снага могу бити: асистирање у лоцирању, преузимању и уништавању оружја за масовно уништавање; испорука наоружања и материјала уз пратњу, како би се спречио њихов губитак или неовлашћена употреба; инспекција и контрола производње и складишта, као и обучавање страних ОС за контролу наоружања.

Демонстрација силе је операција усмерена на демонстрацију решености да се утиче на неку специфичну ситуацију, која, уколико се продужи, може бити штетна по сопствене интересе и циљеве. Подразумева уочљиво распоређивање војних снага.

Могућности самосталног деловања ЕУ

Европска унија је предузела значајне кораке у успостављању својих војних ефектива свих видова, родова и служби (према нашој класификацији посматрано). У току је оперативна разрада планова њиховог структурирања (утврђивања величине, састава и организације), додељивања задатака и организације командовања и обезбеђења. С друге стране посматрано, у односу ЕУ и НАТО евидентно је утврђивање ангажовања у разним регионима света у складу са три могућности: (1) заједничко деловање; (2) самостално деловање, при чему ЕУ користи ресурсе НАТО и (3) потпуно самостално деловање ЕУ. Те могућности већ се реализују у неким деловима света, а у југоисточној Европи познате су мисије ЕУ у Македонији и БиХ.

Оно што може олакшати активности ЕУ, у наведеном смислу, а што је делимично и садржано у њеној безбедносној стратегији, јесте

ангажовање ресурса самог региона југоисточне Европе. При томе се мисли на иницијативу MPFSEE, односно мултинационалне мировне снаге земаља југоисточне Европе, које се, у складу са почетном пројекцијом с краја прошлог века, поступно заокружују у јединицу ранга бригаде (SEEBRIG). Састанци министара одбране југоисточне Европе (SEDM) најбоље потврђују ту могућност, исказану кроз њихова настојања да се SEEBRIG задејствује управо у том региону. Свакако, у складу са хипотеком међусобних односа држава региона може се очекивати брзо укључивање наведених снага на том простору, али с трендом враћања међусобног поверења и та ће иницијатива сразмерно нарастати.

Закључак

Више је него евидентно да се након рушења Берлинског зида и заузимања нових стартних позиција у међународним односима, Европа (ЕУ) окреће себи, стварајући потенцијал за значајнији наступ у међународној заједници. Та иницијатива је све значајнија, јер је ЕУ свесна чињенице да сама економска моћ не представља пресудни утицај на стицање наведене позиције. Зато ће јачање војних ефектива, уз познате ресурсе и потенцијале, односно економску моћ, донети и пресудни елемент – политичку моћ. У том смислу, сасвим је логично да ЕУ инсистира на томе да постане кључни фактор стабилности континента, пре свега у безбедносном смислу, чиме би остали фактори утицаја, пре свега САД, НАТО и Русија, добили партнерску, а тиме и мању улогу.

Стабилност региона југоисточне Европе јесте основни услов за развој и просперитет свих држава, па и ЕУ у целини. То је и један од кључних услова за пријем у ЕУ оних држава које то још нису постигле, укључујући и СЦГ. То је, свакако, један од начина да западни Балкан превазиђе атрибут „црна рупа“ и ухвати корак са поодмаклим интеграционим процесима.